

ock Scholæ-Betienters, bestående ther i, at hwar ock en af sin Tij-
onde ger hwar 50de Tun. eller 3 Dal. Smt. belöpande sig årligen til
121 Dal. Smt., som the nu få utom Änke-Säten, hwilken Skrift
Hans Kongl. Maj:ts nådigst confirmerat. (aa).

Thet 11te Capitlet. Om Luften ock Nordliusningar.

Thetta Landet ligger under Polens högd eller Gradu latitudinis 59
til 60, hwarest Zona frigida wil liksom taga sin begynnelse ock
temperata nästan ändas, hwarföre Luften här i Landet är mera kall,
än warm, undantagandes i hetaste Sommaren, ty tå plär offta stor
heta förorsakas i the diupa Dalar af Solenes strålar, som falla på
the höge Bergen, som slå hetan ifrån sig, at Säden ock Gräset på
kort tid växer ock mognar: Men wid siökanten, hwarest jämte Siö-
gusten winden blåser häftigt esomoftast, är Luften så kylaktig och
ränsad, at om Sommaren fins knapt någon ort kallare och friskare
än här i Landet. Men ther emot är winteren både mörck, hård och
sträng som 1739 ock 1740, så at både Menniskior, Boskap ock Fis-
kar til stort Tal måste lifwet tilsätia, tagandes sin Början i Oct. d.
16 ock warar mäst til Tiburtii dag eller d. 14 Apr. Dock under så-
dana långa, kalla och mörcka Nätter, när Månen icke skiner, utan
thet är Nedan ock klart wäder, pläga Nordliusningar, genom GUDs
underliga Styrelse wara them resandom ock Siöfarandom, såsom
en Pharos ock stor hielp at se wid. Thetta Sken ock Nordlius stiger
mäst up i Norr och går ibland öfwer hela vår Horizont längst Sö-
der åt, såsom år 1707 syntes thet i Skåne och på Zeeland, thet har
en blekaktig lius färg, men wisar wid upstigandet, åtskilliga Färgor
liksom uti Regnbogen, särdeles tå en tiock rödaktig dimba slår ned
wid Horizonten, bestående af swafwelaktige effluvier eller dunster,
som intet äro så mycket resolverade, hwarigenom thet stiger högt i
wädret och rör sig rätt hastigt up och ned i mångfaldige Strim-
mor, liksom Orgel-Pipor kunde stå hos hwar andra, hwilcket sker i
en otrolig geswindighet, icke annorlunda än 2ne Krigs-Härar träffa-
de mot hwar andra på thet häfftigaste, dock intet oftare än i stilla
kalt klart wäder, ofta hela Natten, hwarefter thet sedan stiger has-
tigt ned och blir aldeles borta, särdeles när thet börjar på at dagas.

Altid ser man thet stiga up mitt emot Solenes Nedergång. e. g. tå

(aa) Stockholm d. 28 Martii 1740.

Solen går ned i Södwäst, som om Winteren, stiger Nord-Skenet up i Nordost: dock måste man göra skildnad emellan sielfwa Nord-liuset ock Wäder-Skenet eller Nordliusningarna; Ty thet är thet stora Lius, som står altid stilla ned wid Horizonten, sträckande sig efter ögnemärcket 1 aln högt ock tiockt som ett stort waxlius, wisande sig allenast för them, som bo i Zona frigida under Polen.

Om thetta Nordlius har jag discourerat med Resande ock haft stor Brefwäxling icke allenast med then Lärda ock uti Physicis eller Naturliga saker mycket förfarna Matheseos Lectoren i Giötheborg Herr Mag. Wassenius; utan ock med then widtberömda ock Högwördige Biskopen Herr Hilarius Hagerup i Dronthem: Men then förra håller thet aldeles för en Chimæra eller Ens rationis: Then senare berättar sig ingen kundskap ha här om, ty så skrifwer han på Latin til mig: (bb)

Men the andre Nordliusningar eller Wäder sken, äro helt fina strålar ock gå ibland öfwer hela Himmelen.

Hwarifrån thetta lius, såsom en Moder til Nordliusningarnas Alster, har sin uprinnelse, synes mycket underligt, ock jag nog sökt at utgrunda, samt få the Lärdas Dissertationer här om i synnerhet celeb. Mathematici Horrebovii Cogitationes de Lumine Boreali, men här tils förgäfwes; ty intet kan thet wara någon reflexion af Solens eller Månens Lius, emedan ingenthera tå wisar sig på Himmelen, utan äro under vår Horizont hos Antipodes: Men kan icke eller weta, om under Nord-Polen skulle finnas så store Eldsputande

(bb) Lux illa, quam scire desideras, aquilonaris, mihi plane ignota est, & sine dubio redit ad fabulas. P. S. Hæc scripseram, accessit vir quidam navigandi peritus, qui pro certissimo tradit, lucem aquilonarem nihil aliud esse, quam ipsum illud lumen, cujus phases vibrantes & fulgurantes interdum super nostrum horizontem conspiciuntur; Sed NB. sub arctico Polo concentratum magis & quietum existit & existit continuo per totam hyemem. id quod Tibi dictum velim. Valeto Nidrosiæ d. 14 Sept. 1739.

(bb) Det där norrskenet, som de önskar få veta något om, är mig aldeles okänt, och det tillhör utan tvivel fablerna. P. S. Då jag hade skrivit detta, kom det till mig en man, vilken hade seglat mycket i sin dag, och han berättade som något aldeles säkert, att norrskenet inte är något annat än just det ljus, vars fladdrande och blixtrande strålknippen stundom syns över vår horisont. Men märk väl, vid nordpolen visar sig ljuset mera koncentrerat och lungt, och det framträder oavbrutet under hela vintern, något som jag ville ha sagt dig. Må väl! Nidaros (Trondheim) d. 14 sept. 1739.

Bärg, såsom Hecla på Island, at Lågan ther af kunde lysa mot Isbärgen ock therifrån gifwa en reflexion i Luften ock Skyen: Men som man förspordt, at sådane Eldsbärg, såsom Hecla, Ætna ock Vesuvius hafwa stannat hela 30 år ock intet wist thet ringaste Teckn af Eld ock Lius, är fåfängt at lägga orsaken til them.

Om thet är sant, hwad Mercator in Atlante skrifwer, at i Grönland gro gräs ock Örter, i kraft af then underjordiska wärman, som qwecker them så, at the af infallande Winterkiöld ock Snö icke bortdö, ock at samma underjordiska Eld således upwärmer Jorden, at Hafwet tätt omkring Grönland icke tilfryser; tå är wäl troligt, at samma underjordiska Eld må någorstädes hafwa sin öpning at utbrista ock få Lufft, ty eljest kunde then ej mer brinna, än Eld i en med Spiäll tiltäpt Kackel-ugn; dock lät wara, at under Nord-Polen skulle finnas brinnande Bärg, så kunde man äntå twifla, om Nordliuset ock thess sken ther af kunde förorsakas, hälst man i gamla dagar aldrig wiste så mycket at tala här om, som nu, icke eller synes så tidt ock ofta, hwilket, efter mitt omdöme, synes komma theraf, at nu äro flere Isstykke eller så kallade Isbärg, the ther efter Past. Barhovii wälbemälte Biskop Hagerups K. Swågers Berättelse, tå han för en tid sen war hos mig wid återresan til Norrige från Köpenhamn, nu för tiden äro 40 til 50 Mil långa ock se ut som höga stora Bärg, liknandes långt ifrån nu stora Slott, nu stora Skepp, alt som Isbärgen äro stora til, dock ibland them alla är et thet högsta, liksom ett Spetz-Bärg med Torn på, hwilket står mitt under Polen (cc); hwaraf jag föll på the Tanckar, at sielfwa Nordliuset nu intet annat wore än Sptezen af thetta högsta Isbärg, som af Nord-Stiärnan ock the andre Himmels Lius, kastar, efter Tö-wäder ock Siögusten (som gör Isbärgen klara ock frija från Snö, then ibland hindrar Nordliusningar) genom reflexion et så starckt sken, såsom et stort stadigt brinnande Lius ned wid Horizonten från sig up åt Himmelen ock tillika med alstrar i början thessa Nordliusningar af åtskilliga figurer ock couleurer, hwita, gröna ock blå, hwilcka, efter mitt tycke, bestå af intet annat än resolverade *particulis glacialibus*, hwilcka per rarefactionem äro up under Atmosphæra eller Luften så fine ock små, som Atomi eller Solegran, kunnandes altså intet stå stilla, utan liksom hafwet i stillaste wäder swallar, ock man ser wid roendet på hafwet om natte-tid, huru ther lyser i watnet efter hwart Åre-tag, så är ock Luften full, skiönt wädret är aldrig

(cc) Conf. Past. Hans Egedes Grönlands Beskrifning An. 1741. p. 28. &c.

så klart, med allahanda gläntzande Particler af åtskillige färgor, the ther i Luften samlade ge ett sådant sken ifrån sig, at man kan ther wid se at läsa. Ibland synes GUD betiena sig af thessa Nordliusingar, til Teckn emot instundande Krig, Hunger, Siukdom ock dyr tid, tå owanlige figurer af åtskillige slag wisas på Himmelen, såsom 1718 19-36-37, tå ned wid Horizonten syntes, under Lysningarna, Himmelen wara liksom full med Blod, hwilket dock utan twifwel hade sina naturliga orsaker, härrörande af en stor myckenhet Swafwel-dunster, som tå utur sina gömmer utbrusto, hwar med GUD wille wara ock upwäcka the syndsäkra menniskior at i tid upstå ifrån syndenes Sömn, innan werlden kommer med Eld ock Swafwel at upbrännas.

Alt thetta med mera, som kan hafwa sin grund i Naturen ock af förfarenheten, kan then Gunstige Läsaren skiärskåda ock ther af taga så mycket honom behagar, ock af thessa skiäl sig så länge betiena, tils någon lärd Mathematicus wid Academien wille ex professo thenna diupsinniga Materien afhandla ock thess rätta grund uppenbara.

Thet 12:te Capitlet. Om Ätte-Backar/ Jätte-Grafwar ock Sten-Rössior.

I Hedendomen, tå inga Kyrckor eller Kyrckiogårdar woro, ha the här boende gamla utsedt stora Jordhögar ock Kullar til Grifter åt the dödas Kroppar, them the kallat Ätte-backar/ emedan hwar ock en Ätt eller Släckt hade sin Backe, then the gemenligen besatt med stora ock små upreste Stenar, alt som Ätten war hög eller liten, ock som hwar ock en i Krig wist sig tapper.

Thessa Ättebackar eller Högars Älder/ Haugs olld: ætas Collium synes ha sitt ursprung af Freyr then II Kong i Sverige, ty tå han efter Odin wille inbilla the Swänska, at han städse skulle lefwa, befalte han sina Wänner, at the skulle förwara hans Lekamen efter döden i en högd, hwar om Snorre talar således: Da hans dödstimme var förhanden, lode hans wänner ingen komma til ham, imedlertid uprettede de en stor hög, hwarpå de gjorde en dörr og tree håll, och då han havde upgiwet sin Aande/ bragte de hans Legeme

hemmeligen ind udi samme hög, og bildte de Swenske ind, at han endnu levde / sam förwarade hannem der udi tre aar. Ther efter fölgde hans wänner ock sina döda i högder begrofwo, som ses i förtalet af hans Chrönicka.

Men af Arildz Tid hafwa the låtit sina döda bränna ock theras aska i Urner eller Lerkrukor förwara ock nedgrafwa, hwilcken tid, the thet brukte, blef kallad Bruna Olld: Ætas combustionis, hwilcket Snorre Sturlesson bewitnar med thessa ord: Then första ålder (säger han) blef kallad Bruna Olld eller brände ålder, da blewe alle döde förbrändte til aske. Ther efter kom Haugs-Olld med högarna, som förbemält är.

Wid sådana Begräfningar, blefwo ock uprättade stora Stenar, som kallades Baute-Steine eller Lik-Stenar, dels til de dödas åminnelse af stor Ätt ock Släckt, dels för theras skuld, som sig tappert hållit emot fienderna.

Then Engelske Scribent Sheringham skrifwer therom således: Thet Nordiska folcket uprättade fordom åtskillige Monumenter af Marmor ock annor Sten, hwarpå blefwo skrefne theras Bedrifter.

Sådana Ättebackar med höga stora upreste Stenar finnas ganska många i hwart Pastorat, särdeles i Norrwiken. Ibland finnes wid thessa en stor diup hola med bred stor Sten öfwer, dock så, at man kan gå ther in ock stå raker: En sådan kallas här Dyr-Hus, antingen ther af, at wildiuren i ondt wäder sig ther skylte, emedan folcket kallar här på orten diur, Dyr, eller (som troligast är) efter the offrade diur i Hedendommen åt sina afgudar på sådana Hallar, som ther til woro helgade, icke annorlunda än Israels Barn, efter GUDs befalning, offrade Påskalambet etc. som the igenom Traditioner hördt ock altså til öfwerflöd ofta offrade sina egna Barn, måtte thet wäl heta Dyrhus/ pretiosa domus.

Under sådana stora Hällar, wil man ock säga, at Jättar, Kämpar ock Resar haft sina Grafwar til Äreminne, dels för theras stora wäxt skuld, dels för theras Tapperhet ock dråpeliga gärningar, hwilcka förthensskuld kallas af gemene man Jätte-Grafwar.

Märckelige äro ock the otalige, store ock wide Sten-Rössior ock Högar alt med Kultersten mäst på höga Bärg wid Siökanten ja ock up i Landet wid Pass, som man skal fara igenom, hwilcka ej i Syn-daflo den, utan med flit af menniskio-händer synes wara så ihop-hämtade; ty tå the i gamla dagar hade hwarcken krut eller kulor, brukte the dels med sådana Stenhögar stena lefwandes en hop

Missgärningsmän, som tå torde wara många ihop, dels betiente sig här af at förswara sig emot sina fiender til Lands och Watn, särdeles then tid Näs-Kongarna här några 100de år regerade, brukte Afguder, Wäld, Wäld, Rof, Brand, Orätt ock Lösaktighet på alt sätt, tå hwar ock en på sitt Näs, såsom ett litet Rike, e. g. Stångenäs, Sotenäs, Bokenäs, hade sina Jätter ock Resar, hwilcka tillika med Missgärningsmännen, som woro dömde af med lifwet, förmenes hafwa blifwit pålagde at frambära i en hög så många Stenar til många 1000de i hwar hög, mäst alla runda, hwilcket alt styrcker min mening.

Utom thessa Sten-Rössior, finnas ock på många ställen i hårda Bergen uthugna. Circkel-runda Gropar eller Holar, som folcket här i Landet kalla Bär-g-kiälar eller kiätlar $3/4$ aln mäst i Diametern eller breda ock 1 aln ock ibland mer ibland mindre diupa: Någre, dock få, äro fundne så store, at the äro 2 alnar twärt öfwer ock 4 alnar diupe, en sådan fins i Strömstad ock i Qwille på Gården Kalfskin. Utom många flera större ock mindre på Wärojerna i Tanum, item på Smörkullen i Skredswik ock Gården Röd: Men wid Siö-Stranden äro otaliga små Holar altid ned under the höga Bergen. Hwar til thessa utan twifwel med flit utarbetade Bär-gryter warit brukade, wet ingen at ge mig besked om.

At the af Hafsens Böljor genom runda Stenar under Synda-floden ock ther efter kunna blifwit så formerade artificialiter rotunda figura efter rättaste Circkel, thet går öfwer min horisont, dels i anseende til theras diuphet, dels höga situation från Hafwet. Jag tror, at ingen utan i Krigs-tid betient sig af them, ock thet antingen för Torst skuld at samla watn i them, eller at koka i them, ty intet watn ge the af sig sielfwa, utan hwad från Himmelen ock Bergen, som ligga öfwer them, kan i starckt regnwäder falla theruti: Hwilcket är min oförgripeliga mening, then jag dock med mera gärna hänskiuter til them, som i Physicis & arte hydraulica äro mer hemma än jag.

Sen jag thetta mer än för 5 år sen skrifwit, finner jag här om wara något anfördt af Dom. Studioso P. Kalm, hwilken thetta uti Kongl. Wetenskaps Academiens Handlingar, 1743 års 2dra Quartal p. 122 låtit införa.

Thet 13de Capitlet.
Om the gamla Norskas Gille ock Gä-
stebod/ samt föröfwade Widskepelse/
therwid ock eljest/ som dock nu här i
Bahus-Län äro mäst (Gudi Lof)
utrotade.

Angående aldräfst theras Gille ock Gästabods lag ock seder, så måtte hwar ock en dricka först Odins Skål för Seger ock et lyckeligt Regemente; Sen Freijers för Fred ock Jordenes Gröda; Ther efter Niords ock änteligen Bragi Skål, som therföre kallades Brage-Bägare, hwarutur the altid drucko, Gudarna til äro. Om sådana Gillen woro åtskillige statuter ock Förordningar, them Snorre Sturlesson upräknar. Ibland andra införer han Hertig Knuts, then Heligas Lag om Gilder sålunda: Denne Knuts den Helliges Lov, som gamle förnuftige Mänd fordum have upfundet, hänsigter til alle deres Nytt, som äre Medgiäster eller Lemmer af samme Gilde. Der, som nogen, der er uden samme Samqwäm i hielslaar en der er af Bröderskapet, de skulle de hemme hans död, om de kunde. Exempel här uppå har man i Kong Nils, ty tå hans Son Magnus slog ihjäl förbemelte Knut then helige, blef han, som flyktade efter tappadt Fältslag, til Sleswik, af samma Lags Bröderskap, thersammastädes tillika med sin Fader ihjälslagen. Sancte Ola hade ock förordnat Gilles Lag således: I Navn Faders, Sons og den Hillig Aands, Amen. Bröder ock Söstre, det maa ware eder witterligt/ at detta Lav, är icke instiftet för driksskyld/ men at den ene Broder skal hielpe ock undsätte den andre: Dock blef samma Lag icke fullkomligen hållen utan drick, omskiönt thet wid Lagen war förordnad, at man skulle allenast efter måtteligheten dricka, som kan ses af Sancti Canuti Ringstadiensis Gilles Lag. Der som någon af drückenskab falder uti det Hus, hwor Gildet är, skal han til Straff betale en Öre. Item, i Kong Ols Lag står. Hvo som sover paa Bencken uti Gildet, udi Brödernes närvaerelse, skal betale en Öre. Hvo som utaf dryckenskap spijer, skal betale en halv Marck etc. Härjämte är ock til at märcka, huru the gamle Bohus-Länningar, såsom Norskt Folk bruk de ock i Gillen at dricka the dödas Skålar, hwilcka the kallade Minni ex Memoria, at the skulle städse minnas ock ej förgäta sina afledne:

Här om talar Snorre således: De drack med Skaale deras döde wänner til erindring, hwilke Skaale blewe kaldte Minni: ock woro thessa Skålar af the dödas Hufwud-Skål, then the gamle wäl ren giordt ock i Silver ock Guld innefattat. Ut i Jomswikinge Saga läses om thet Begravnings Giästabodet, som blef hållet Strut-Harald til Åminnelse, at Sigwald Strut Haralds Son ock Arfwinge, måtte så sitja på Bäncken af Thronen, som tå war sedwana, in til thess Skålen eller Minni blef inbrackt, hwilcken Skål war inwigt then Guden Brage til Äro ock kallades Bragafull, som Snorre säger: Der war på de Tider en sedwana, at naar en Konges eller Jarles Ligbegiengelse skulde holdes, at hans Arving skulde sidde paa en Banck för Thronen, intil Skal blev inbragt, som war inviet til Brago, da skulde han upstaa giöre et lofte at udwise naagon tapper Gierning, og derpaa utdricke Begaren eller Skalen. Naar det war förraett skulde han opstige på sin Faders Throne og sætte sig paa sin Faders Saete, og da fick han raett til alt det som hans Fader havde haft.

Än i thenna dag til följe här af brukas icke allenast i Bohus-Län, utan ock öfwer hela Sverige at dricka, dock icke afgudars ock the dödas ej eller GUDs Skål i Himmelen, utan allenast Brudgummens ock Brudens, samt the närwarande Gästers ock theas Anhöriges Skål. Härjämte är ock nödigt, at jag talar något om the Widskepelsor, som förefalla både wid Bröllop ock wid andra Tilfällen, på thet the, som nu äro uplyste Christne ock bo i the gamla Widskepelig Hedningars, såsom sina Förfäders Ställen, måge thesto mer tacka GUD, som igenom Evangelii klara Lius fört them utur et slikt Afgudiskt Synda ock owetenhets Mörker: ock at the, som ännu kunna hafwa af oförstånd några reliquier ock Qwarlemnor, måge them nu hädan efter aldeles afskaffa, med Frukten ock Bäfwan at the måge salige warda. At the här i Landet alt ifrån Odins Tid fram för andra Nationer varit Widskepelsor ock Truldom grufweligen tilgifne, är ei allenast af the ännu förhanden warande Documenter, utan ock the Öfwerlefwor, som man i senare Tider hos the Norska beklageligen funnit, rent ock klart. Oaktadt, tå man then onda fiendens listigheter ock stratagemata betraktar, at man swårligen kan tro, at våra Förfäder kunnat komma så långt i Truldoms konsten, som våra gamla Sagor wilja oss inbilla; Ty som the förmodeligen lära wara skrefne sedan Christendomen i Sverige ock Norrige inkom, så kunna theas Scribenter, så mycket mindre sanningen likmätigt om så höga saker skrifwa, som the få eller inga äldre Skrif-

ter hafwa haft ock thess utan ingen förnuftig Philosophie tå war förhanden, som man kunnat rådfråga. Til förtigande af Truldoms konsten med alla Widskepelser, om hon stigit så högt, kunnat giordt en menniskia lycksalig, hwilket strider emot thenna konstens ock thess mästares Natur. Ock tror jag säkert, at äfwen thenna så diupt inrotade wederstyggelige Truldomen med Signeri ock hwarjehanda Widskepelser, har warit störste orsaken ock hinder til then Christeliga Lärans fortplantande här på Orten, så at wåre Förfäder alt ifrån Konung Biörns tid, intil Oluf Skott-Konungs Regimente, snart 200 års tid med största ifwer sig emot then Christna Lärans uppsatte (thet Messenius ock Puffendorff klarligen intyga) emedan man i thenna saken hwarcken kan beropa sig på then Hedniska Religions Rimlighet, som fram för hos andra Hedningar här hos oss warit mycket grof, ei eller på Etatz-Interesse, hwilket tå war intet, långt mindre kan man skiuta skulden på the Swänskas ock Norrskas Egensinnighet, hwilcken i anseende til andra Nationers intet är til at räkna.

Hwarföre är thet undran wärdt, huru the, som thenna tiden förmena sig all wisdom allena insupit, kunna neka, at Förbund med satan kan slutas (såsom Becker ock thess adhærenter in Tractatu de fascinato Mundo thet är, then förkiusade werlden) och at han förmår the sig tilgifne från en ort til annan föra genom Christi Exempel Matth. 4. (som skedde med Capitain Elin i Wermeland för några år sedan) som ock öfwer-naturligen hielpa, eller skadeliga konster lära; hwilcket alt dock hela werlden trodt ock lärdt in til Cartesii tid.

Om Widskepelserna in Specie eller i synnerhet.

The bruka, fast på samma sätt som fordom Ægyptierne ock Chaldeerne wissa amuleter bestående af PappersSedlar, röda Band etc. hwilcka the emot wissa siukdomar bära om halsen, på bröstet eller om armen. Ibland the storre amuleter äro Bo-Trä, stora högar ock berg, uti hwilcka man tror underjordskt folck bo, så akta the sig högeligen, at icke allenast intet hugga af slikt Bo-trä, til undwikande af olycka, som skedde i Foss Pastorat för 2 år sen, tå en Bonde inbillade sig at han fådt sin olycka, för thet han allenast högg en

Gren af slikt Bo-trä, ock giorde knäfall ock bad om förlåtelse, hwarföre han blef skriftad ock måste plickta; Utan ock hålla the särdeles Torsdags qvällar så heliga, at the hwarcken töra hugga eller spinna etc. at icke Tomte-Gubbarne, som bo i sådana Boträ ock när wid gården må förtörnas ock wika bort med all wälsignelse. The låta intet gärna någon Brud få god häst at rida på; ty om hon intet är Mö, blir hon aldrig god thereafter: Tå the äro fäste eller wigde, lagar Bruden, at ingen kommer at gå emellan Brudgummen ock henne, ty eljest tro the, at the bli snart skilde genom döden eller eljest. När Bruden kommer til Bröllops-Gårdsens Ägor, komma the emot Brudgummen ock henne med brännewin ock dricka til hela följet från Kyrckan, tå hon slår Bägaren med dricken bak om sig, så långt hon kan, i hopp at hennes ägodelar skola blifwa förmerade. Maten står på Bordet Natt ock dag, så länge Bröllopet påstår, i then Tron, at Brudfolken aldrig skal fattas Mat eller dricka. Få the Barn, så låta the intet gerna sina Barn döpas på samma dag the äro födde; hwarföre the dömma at the Barn, som om Söndag födas ock döpas, intet skola länge lefwa; Men lefwa the, tror man, at intet Troll eller Spöke kan göra them skada. Döpelse-Watnet ther i Barnen döpte äro, söka the mycket efter, thet the sedan, om the Prästen owitterligt kunna få, bruka til at bota siukdommar med.

Somlige bruka ock diefwulska Konster med oblatet, thet the under Communionen stiåla sig sielfwom utur munnen, dels at ther med signa ock bota siukdommar på Menniskior ock Boskap; dels at lägga i Bössor, at man må wara lyckelig i Skytteri. Til sina siuka kalla the intet gärna Prästen, förrän the ligga på thet yttersta; ty the tro, at the ofelbart dö, sedan the tagit HERRans Helga Nattward. Hustrorna akta noga sina Barn, tils the bli döpte ha the altid Stål ock Synålar i Barnetz kläder, at the icke af Spöken skola blifwa förbytte. Om Wåren äro the mycket rädde för Fogle-rop, at the icke skola dåras af them, särdeles Göken, therföre gå the i April ock Maji aldrig ut fastandes: Om en Flicka, Encka eller Karl blir dårad, tror then samma sig bli gifft thet året: Om gamla ock gifte bli dårade, befara the thet året swåra siukdommar eller olycks-fall. Somlige bruka slå sina späda Barn 3 Slag med Riset i ändan, innan Mödrarna gå i Kyrckan eller hålla sin Kyrckogång, ock tå mena the Barnen skola få godt Minne. Och som the i gamla dagar dyrkat Vulcanum eller Elden, så ha the ock här så wäl som än i Norriget brukat dricka Eldsborgs Skål/ hwar Kyndels-Mässon; ty Kindel på gammal Giötiska betyder Lius, hwarföre när the skulle dricka Elds-

borgs Skål, tände the 2 stora lius ock satte på Gålfwet, emillan hwilka lades et hyende, på hwilket alla som i Huset woro, then ene efter then andre, skulle sätta sig och dricka Eldsborgs Skål med dricka i en Trä-skål ock när the utdruckit skulle Skålen kastas bak öfwer Hufwudet i Gålfwet, hwälfdes tå Skålen öfwerända, trodde the, at then Skålen kastat skulle thet året dö; men stod hon rätt upp, wore tekn at han skulle lefwa. Jag wet intet thenna Widskepelsen warit gängse här i landet, mer än i Krokstad, hwarest Herr Kyrckoherden Höök, som håller folket up i Fiället tämmeligen i god Tukt ock aga, hwilket wäl behöfwes, ock altså i sin tid utrotat then ena Widskepelsen efter then andra ock Anno 1730 fick fatt 5 Personer, som druckit Eldsborgs-Skål, them han såsom en nitälskande Prästman lät Tingföra, tå the blefwo dömde til uppenbart Straff ock Kyrcko-plikt, ock sen har man intet hördt ther af. I Nafwerstad hafwa the på annat Sätt druckit Eldsborgs-Skål, som Herr Pastor Gude Gædda mig berättat. Innan dager har Hustrun lagt Eld i Bakugnen ock tå thet bäst brunnit, haft tilreds en Smörkkening på kakebröd jämte en Skål Öl, therpå har hon kallat alt sitt husfolck ihop ock stält them i en half måne mitt för Ungsholet ock tå the alla under knäböjande ock Lyck-önskan ätit en bit af Smörkningen ock druckit hwar sin drick Eldsborgs Skål, sen hafwa the kastat thet öfriga af Kningen ock dricken uti Elden, i tro, at thet året bli bewarade för Eldswåda.

Så ha the ock brukat tända Eld på then Halmen Lik ha legat, ock thet strax efter Liket blifwit burit til Grafwa, tå the noga sedt på Röken, om han slagit ned på Gården, tå the säkert trodt någon af närmaste släkten på Gården skulle snart följa efter: Men ther han gick långt bort i högden eller längden up i wädret skulle siukdomen ock döden flytta sig ther hän i Öster eller Wäster som Röken for: ock på thet Liket icke skulle spöka, brukade the at strö HöFrö på Kyrcko-Wägen ock Grafwen, tå the mente at satan ingen makt hade. Thess utan har man af wissa ock trowärdiga Män, fådt följande efterrettelser.

Reors Föräldrar i Hogen i Lurs-Sockn, som bodde i Fuglekärr i Swarteborgs Sockn, hwars farfar war en Skött, ock bodde wid et Berg, ther fick ha se mitt på dagen sittande en wacker Piga på en Sten, ock ther med at fånga henne, kastade han Stål emellan Berget ock henne, hwarpå hennes far gasmade eller log in i Berget ock öppnade Bergets dörr, tilfrågandes honom om han will ha hans dotter, hwilcket han med Ja beswarade, ock efter hon war helt na-

ken, tog han sina kläder ock hölgde öfwer henne ock lät Christna henne; wid afträdet sade hennes Far til honom, när tu skalt ha Bröllop, skalt tu laga til 12 Tunnor Öl ock baka en hop Bröd ock Kiött efter 4 Stutar ock kiöra til Jordhögen eller Berget, ther jag håller til, ock när Brudskäncken skall utdelas, skall jag wäl ge min, hwilket ock skedde; ty när the andre gåfwo, lyfte han up taket ock kastade en så stor Penninge-Posse ther igenom, at Bäncken så när gådt af ock sade therwid: Ther är min Skänck, ock sade ytterligare: När tu skal ha tin Hemma-Gifta skal tu kiöra med 4 Hästar hit til Berget ock få tin Andel, tå han sedermera efter hans begäran kom tit, fick han koppar-kättlar then ene större än then andre, tils then yttersta störste kittelen blef upfyld med andra mindre, Item Brand-Creatur, som woro hielmeta, af hwilken färg ock Creatur-slag, som äro stora ock frodiga, the än ha qwar på Rik, i Tanums Gäll beläget. Thenne Mannen Reors Far i Foglekär Sten benämd aflade en hop Barn med thenna sin således från Berget afhämtade Hustru, bland hwilka war Nämne-mannen Reor på Hogen, så har ock Ola Stensson i stora Rijk warit Reors Syster-son, hwilken i förledit är med döden afgick.

Thessutan har man åtskillige berättelser ock Sagor Om Smedar/ så i Högar som Bärg, såsom här i Fossumstorps Högar, hwarest man hört at the smidt liksom i en annan Smidia om aftonen efter solenes Nedergång ock äljest mitt på höga Middagen; För 80 år sedan gick Olas Fader i Surtung, benämd Ola Simunsson, här i Församlingen, från Slänge-Wald, hafwandes med sig en hund, hwilken tå han han blef warse mitt på dagen Bärge-mannen, som tå smidde på en stor Sten, skiälde han på honom, hwar på Berg-smeden, som hade en Liusgrå Räck ock blåwulen Hatt, begynte at snårka åt hunden, som tillika med Husbonden funno rådeligast at lemna honom i Fred. Thet gifwas ock ännu ibland gemene man små Crucifix af Metall, som gemenligen hålles före wara i fordna tider smidde i Bärg, hwilka the oförståndige bruka at hänga på Boskap, som hastigt fådt ondt ute på Marken, eller som säges blifwit wäderslagne, hwarigenom the tro them bli helbregda; af sådana Bergsmiden har jag ock nyligen kommit öfwer ett, som ännu är i förwar, och på åfwannämde sätt gick i lån at bota siukdommar.

Om Spelemän i Högar ock Forssar har man ock åtskilliga Sagor: för 15 år tilbaka har man här uti Högen under Gärn i Tanums Gäll belägit hört spela som the bäste Musicanter; then som har Viol ock wil lära spela blir i ögnablecket lärd, allenast han lofwar upståndel-

se, en som ej lofte thet fick höra huru the i högen slogo sönder sina Violer ock greto bitterliga.

Man kunde wäl flera sådana Widskepelser ock satans förblindelser anföra, ther Wärdet ej blefwe alt för stort: kan wara nog med thessa til Warning ock Förmaning, at med all flit ock alfwär them utrota genom the twenne starcka armar, som äro Brachium, Seculare ock Ecclesiasticum, hwilka när man i rättan tid med försiktighet brukar, så förgår wäl med GUDs hielp all diefwulskap efter handen, thet man ock (GUDI lof) i många år förspordt medelst Biskoparnas, ock Probsternas trägna ock trogna påyrkande, wid alla Visitationer, hwar efter som kyrkoherdarne så wäl som theras Commistrer af berömmelig flit ock omsorg lagt alfwarsamt handen här wid, har man icke särdeles hördt så stort här af. GUD trampe satan under våra fötter ock hielpe oss sina Tienare ock Medarbetare at förstöra hans Rike med alt thess Wäsande!

**Thet
Andra Hufwud-Stycket
Om
Bahus-Län in specie eller i
synnerhet/
Innefattandes
dels
The ther warande Slott ock Städer/
dels
Pastorater ock Socknar.
Then 1:sta Delen
Och
Thet 1sta Capitel.**

1:mo Om Bahus-Slott. (*)

Thetta Slots Fundator, som lagt Grundwalen ther til, har warit en Norsk Kong, wid Namn Håkan Magnusson, hwilcken år 1310 lät bygga Bahus, sen han bytt sig til then Holmen, som Bahus-Slott står på af Åboerna i Tougstorp ock Jörlande Sockn ock gaf them i wederlag ett stycke Äng ock ett Fiäll, Järefiäll kalladt, hwilcket ett gammalt Odals-Bref tydeligen utwisar, hwar efter Fästningen blef rätt fullbordad 1448. Ther på öfwerantwardade han thet Bref Jacob af Halland (a) hwilcken hölt thet så fast, at Kong Håkan lät thet bestorma ock fick thet igen; dock blef thet åter intagit af Hertugarne Erik ock Waldemar, som wid Fredz Fördraget måtte lefwera thet tillbaka (*).

(*) Thet förer i sitt Wapen en Fästning med 2ne Portar: wid then ena står ett Leijon ock wid then andra ett Sverd/ Skiölden har en Crona öfwer sig.

(a) Vid. Snorre sturelss. p. 830. (*) Idem p. 839.

År 1343 har Kong Magnus Ercksson gifwit Drotning Blanca Bahus ock Elfsyssel til Lijfgedinge, som Brefwet ther om lyder, dateradt Bahus. Åter ther efter blef stadfäst, at hans Son Håkan Magnussen skulle wara Kong i Norrige ock Erik i Swerige, dateradt Bahus 1344 (b).

Thetta Slott har then Wälbördige Mannen Jöns Holgersson Ulf-tand uti 7 års Krig från 1558 til 1565, som war emellan Kong Erik i Swerige ock Kong Fredrick den II. i Dannemarck, manligen förswarat emot the Swänska, som hade thet hårdeligen belägrat ock efter många Stormar bestegit; ock tå the hade intagit the stora Torn, kalladt Fars-Hatt: blefwo the af en Mijna, fyld med en half Läst Krut, sprängde hemligen i Luften, til en Summa af 2200 Man til Häst och Fot, tå ock theas Öfwerste Carolus Mornai blef fången, som skedde 1565 & 66. År 1605 blef thetta Slott å nyo fortificeradt ock starckare giordt, under then Tijd Sten Malthesson war Commandant, ock sen, efter hwar ock en feigd, är thet alt mer ock mer förbättradt, icke allenast under Danska, utan ock sedermera under Swänska Regeringen, så at om thet höga Bärget (Röda Koen kalladt) på norre Siden icke wore högre, än Slottet, syntes thet wara nästan öfwerwinneligt, med mindre thet, genom en långsam Belägring, måste ge sig.

På thetta Bahus-Slott, hwaräst fins, jämte Kyrcka för Guarnizonen, en öfvermåttan skiön med stadigt friskt rent upswällande watn öfwertäckt Brunn, huggen uti hårda hälleberget helt diup, så at ther aldrig tryter watn i Belägrings-tiden, äro för Lifstids-Fångar ock andra stora Missgärnings-Män, som ther hållas fångne, bland andre mörke arrester, 2ne stycken, som kallas Fars-Hatt ock Mors Mössa, tijt the sänkas ned lik som i en diup afgrund, hafwandes til gälf Järn-Galror at gå ock ligga på, hwar under är ock ett stort diup, hwilket wäl emottager alla theas excrementer, men kaster sen ifrån sig en olidelig Luckt ock Stanck, så at the arme Delinquenter wilja helre dö, än ther bli liggandes något Dygn, sen längre, hwarigenom ock många bringas til en san Bekännelse, Bättring ock Omvändelse, ther the eljest intet kunna bringas til rätta.

Emellan Staden ock Slottet, dock på samma Grund ock Holme, ha Landshöfdingarne öfwer Bahus-Län altid haft sitt Cantzelie sen Landet blef Swänskt, tils Gouverneuren ock Ammiralen Siöblad blef Landshöfdinge, tå han för Flottan skuld måste flytta til Giöte-

(b) Idem p. 840. Conf. Cederbourgs Beskrifning om Giöteborg p. 128.

borg ock tillika såsom Öfwer-Commendant se Fästningswärcket til godo, som tå war mäst i arbete med Skantzarne Giöta Leijon ock Cronan, samt Sten-Murarne omkring heal Staden utom Krut-hwalfwen ock Portarna jämte nya Wärfwet, hwar efter Landshöfdingen ther stadigt haft sitt Säte.

Then förste Landshöfdingen war Harald Stake, sen Landet blef Swänkt 1658, ock war ther en mäckta rik Herre, hwars Gods mäst öfwer hela Bahus-Län blefwo wid Reductionen honom ifråntagne ock til Boställen anslagne, dödde så 1678, sen han ther warit i 20 år.

Honom succederade Georg Hindrich Lubecker; men war ther in-tet mer än 4 år.

Efter honom kom Johan Benedict von Schiönleben, sen han så wäl i Sal. Kong Carl Gustavs tid, som Sal. Kong Carl den XI:tes Högloflige i Åminnelse wist i alla feigder stor Tapperhet, ock thet år 1682, lefde ther wid alt tils 1707, i 25 år.

Ther efter (som förbemält är) blef Ammiral-Gouverneuren Eric Siöblad, som kom i onåde 1711 ock blef afsatt året thereafter, dock restituerad til heder, Lif ock Gods 1719 efter Sal. Kong Carl den XII:tes död.

Sen fick General-Gouverneuren Mörner Fulmakt; Men tå han 1719 blef Riks-Råd ock Präsident, blef Landshöfdingen från Goth-land Nils Posse förordnad.

Efter honom kom 1723 Gen. Lieut. Axel Gyllenkrok, sen Gen. Major Bengt Ribbing 1732. efter hans beklageliga död förordnades Hr. Gen. Majoren Lorentz Stobée 1741, then GUD låte länge ock wäl lefwa til höga Öfwerhetens wälbehag ock hela Länetz glädje ock fromma!

Underrättelse om Bahus-Läns Commendanten har jag fådt från Lands-Cantzeliet, genom Gymnasii Bokhållaren ock Ränte-Mästaren Hr. Johan Otto Scharps oförtrutna Beswär, alt ifrån år 1447.

Then 1ste war Hr. Jörgen Laursson Riddare som regerade från 1447 til 1451 ock altså i

4 år

2dre Hr. Jon Smör, regerade ther ifrån til år 1454

3 år

3die Hr. Otto Matzson til 1461 i

7 år

Then 4de Hr. Anders Zingler til 1464 i

3 år

5te Hr. Ebbe Munck til 1469 i

5 år

6te Hr. Hindrick Crummedige til 1478 i

9 år

7de Hr. Otto Ruth eller Rud til 1489 i

11 år

8de Hr. Nils Bild til 1492 i	3 år
9de Hr. Gude Giädda til 1499 i	7 år
10de Hr. Söfren Skåning til 1504 i	5 år
11te Hr. Knut Knutsson til 1507	3 år
12te Hr. Ditloff von Ahrenfelt til 1513	6 år
13de Hr. Hans Breide til 1516	3 år
14de Hr. Herman Skrifwer til 1519	3 år
15de Hr. Hans Eriksson til 1523	4 år
16de Hr. Claas Bilde til 1550	27 år
17de Hr. Tage Tott Ottesson til 1558	8 år
18de Hr. Jöns Ulfstand Holgersson til 1565	7 år
19de Hr. Wincentz Juel til 1568	3 år
20de Hr. Jörgen Skram til 1571	3 år
21te Hr. Peder Gyllenstierna til 1575	4 år
22de Hr. Hindrick Gyllenstierna til 1591	16 år
23die Hr. Hannibal Gyllenstierna til 1594	3 år
24de Hr. Sten Malthesson til 1605	11 år
25te Hr. Sten Matsson til 1612	7 år
26te Hr. Jörgen Lunge til 1617	5 år
27de Hr. Jöns Sparre til 1631	14 år
28de Hr. Corfitz Ulfelt til 1633 i	2 år
29de Hr. Otto Tott til 1639 i	6 år
30de Hr. Hannibal Seetz eller Sestedt til 1641	2 år
31sta Hr. Olof Passbärg til 1645	4 år
32dra Hr. Iwar Krabbe til 1658 i	13 år

Sen Landet blef Swänskt den 18 Martii 1658, ha följ. warit
Commendanten på Bahu-Slott.

Ty fast Högbemälte Herrar Gouverneurer ock Landshöfding-
ar Stake, Lübecker ock Schionleben ifrån år 1658 til 1707 uti
49 samfalte år residerade i Bahu, dock icke på Slottet, utan ne-
dan för wid Cantzeliet, dock på samma Grund ock Holme, har
dock altid Fästningen haft Öfwerstar ock Öfwerst-Lieutenanter til
sina Commendanten thessutan:

Then 1ste har warit Hr. Bengt Liliehök	1/2 år
2dre Hr. Liborius Mentz ock allenast	1/2 år
3die Hr. Sven Barck från 1659 til 1660	1 år
4de Hr. Börge Drakenberg til 1676	16 år
5te Hr. Börstell	} alla ihop i 14 år
6te Hr. Carl Gustav Frölich	
7de Hr. Zacharias Aminhoff	

8de Hr. Nils Durell	14 år
Huru många år hwar warit, wet ingen at ge mig Besked, dock efter the förste 4 ock the sidsta har jag giordt uträkning på 14 år.	
Then 9de Hr. von Ungern Sternberg är blefwen altså Commendant 1690 til 1700 i	10 år
10de Hr. Dobrikoffski til 1701	1 år
11te Hr. Per Hård til 1722 i	21 år
12te Hr. Hindrich Johan Rebhinder til 1734	12 år
13de Hr. Julius Modee	
14de Hr. Öfwerst-Lieut. von Grot	

Huru starckt thetta Slottet är befast med utan- ock innan-wärck, ock huru tappert Motwärm thet gjorde i 1678 års feigd, eller Gyllenlöwes Krig, thet skulle jag beskrifwa, ther Hr. Præses Cederbourg thet samma icke för mig giordt (c).

Har altså thetta Bahus-Slott, så wäl som Kongälfes Stad ther under, wid alla feigder utstådt stora Bombarderingar ock Belägringar både tå thet war Danskt, som ock sen thet kom under Sweriges Crono, både i Kong Carl Gustavs ock K. Carl den XI:tes tid, tå thet fuller blifwit mycket ruineradt särdeles på norre sidan af Muren gent emot thet höga Bärget Fontin ock röda Koen, som thet kallas, hwilcken Mur dock efter Freden särdeles nu är i godt Stånd igen ock på alla sidor öfwermåttan wäl fortificeradt; Men i Kong Carl den XII:tes tid 1717 wardt beslutadt at låta thetta skiöna Slott förfalla, såsom helt onyttigt, sen Bahus-Län kom under Sverige ock i stället bygga ett annat fördelacktigare wid Strömstad på Sundsborg, belägit wid Swinesund eller Ingången för alla resande Landwägen från Norrige til Bahus-Län samt til siös från ock til Fridrichshald: hwar til wäl en begynnelse giordes ock en hop Canoner fördes tijt från Bahus-Slott; Men tå then Sal. Herren blef igenom ett olyckeligit Skott skuten wid Fridrichshald, blefwo alle the Fästnings-wärcken 1719 wid ändan på Kriget aldeles ruinerade ock the Canoner altså tilbaka förde, som icke blefwo wid Strömstad nedsänckte, hwilcka dock af Dykare äro sedermera til största delen åter uptagne ock til sin ort förde, så när, som them Fienden kom öfwer ock borttog.

(c) I Giöteb. Beskrifning p. 133. och 134.

2. Om sielfwa KongElfs-Stad.

Thenne gamble Stad, belägen rätt ned under Bahus-Slott, dock på norre sidan om Älfwen, öfwer wilcken äro giorde 2ne kostbara win-Bryggor at ther öfwer fara Norr til Kong-Elf ock Söder åt Giöteborg från Slottet, kallades fordom Kongehelle, thet är Konga-Boning/ liksom Kongehold betyder ett Kongs-hus eller Sal, utan twifel så kalladt, antingen therföre, at Konungarna ther hade fordom sitt Residence ock Säte, eller för thet Kongen af Swerige hölt ther Möte med the Norska ock Danska Kongarna, när the wille handla om Fred, efter thenne Staden låg tå i gräntze-Skildnaden, när wid Hafwet (d).

År 997 tå Kong Oluf Tryggesson hade låtit Christna Wijken eller Bahus-Län, hölt han Möte i Kongelle med Drotning Sigrid Storråde af Swerge om Äcktenskap, som ej gick för sig, efter hon ej wille antaga then Christeliga Trona (e).

Anno 1020 hölt Kong Oluf Haraldsson hus i Kongelle med mycket Folck ock Skepp, ther mötte honom omsider Kongen af Swerge ock giorde Freds Förbund med honom: Samma tid hade Kongen af Norge jämwäl then del, som Kongen i Dannemarck haft ther i Landet (f).

Anno 1078 blef åter hållit ett Möte af Konungarna i Kongelle, tå möttes tilsammans Kong Oluf Haraldsson Kyrre ock Kong Knut af Dannemarck, som giorde Förbund med hwar annan om ett Fälttog mot Engeland (g).

Anno 1100 möttes 3ne Kongar i Kongelle, nemligen Kong Magnus af Norge, Kong Inge af Swerge ock Kong Erik Swensson af Dannemarck, the gingo fram på Walden för sig sielfwa ock giorde Fred med hwar andra.

Anno 1117 hade Kong Sigurd Jorsalafar sitt Residence ock Säte i Kongelle ock förbättrade thenna Staden ganska mycket, så at i hans tid war ingen mächtigare eller rikare Stad i hela Norge: han bygde ther en Kongsgård ock ett stort Castell af Torf ock Sten ock lät grafwa dijen ock Walgrafwar ther om, hwars rudera eller qwarlefwor något litet synes ännu ther efter, ock är thet samma, som

(d) vid. Torfæi Hist. Norvegica Past. I. Lib. 2. C. 4. p. 36. & 37.

(e) Sturelsson p. 153. (f) Idem p. 233. (g) Idem p. 385.

nu kallas Castell-Ladugården (then ther tilförne, i Harald Stakes tid, war Gouverneurens ock Landshöfdingens Boställe, men nu Öfwerstens för Bahus-Läns gröna Dragoner). Här brede wid bygde ock 1130 thenne berömwärde Jorsalafar en Kors-Kyrcka af Trä, i hwilcken han lät sättia up en Altare-Tafla af Silfwer ock Guld, besatt med dyrbara Stenar, then han hade fådt från Græke-Landet, ock på then thet Heliga Kors, af Christi Kors utarbetadt, som han hade förddt från Jerusalem. Kong Eric Eimund i Dannemarck hade sändt honom ett skiönt Skrin / thet gaf han ock til thenna Kyrckan samt ock then Bok med förgylte Bokstäfwer, förärad af Patriarchen i Constantinopel (h).

Anno 1135 i Kong Harald Gilles tid, tå Guttorm Harald Flattis Son ock Seemund Huspryde woro höfdingar i Kongelle ock Anders Brunsson Sockne-Präst thersammastädes til Kors-Kyrckan, blef ett stort buller öfwer hela Staden första Söndags-Natt in til Christi Himmelsfärds-Dag, liksom en stor armée eller Krigs-här hade med fult Gewär marscherat igenom Staden: Hundarna lupu ut ock blefwo galne ock ho som blef beten af them, blef ock galen med: Många Borgare blefwo här öfwer förfärade, sålde sina Gårdar ock flötte ut på Landet ock til andra Köp-Städer at bo: The förståndige förundrade sig storligen ock mente, at thetta betydde them en stor olycka. På Pingestdagen ther efter rädde ock förman-te Sockne-Prästen i Kongelle Hr. Anders Brunsson them til at öfwer gifwa thenna härliga Staden (som sträckte sig tå ut med norre Älf åt Castel-Ladugården in emot sielfwa Hafwet) men dock wara wid ett fritt mod, taga wäl wara på Elden, sen the räddat sina Saker ock bedt GUD om Nåde: hwarefter 13 af the förnämste Borgare gjorde sig resefärdige at fara siöleds til Bergen i Norge, men thet lyckades intet bättre, än at 12 af them blefwo borto med Skepp ock Godz ock then 13de allena blef bärgad ock kom med sitt Skepp ock Godz wäl behållen til Bergen, sände så bod til Kongelle ock rädde them at wäl förwara Staden, ty Wenderne woro utdragne med en stor här at strida emot the Christna ock fingo öfwerhand, hwar the foro fram; Men Folcket aktade icke thenna warningen, förglömde then farliga handel ock bulret, som hade warit i Staden, icke eller lade på hiertat Prästens alfwarlige påminnelse. Hwad hände?

(h) Vid. Snorre Sturelss. p. 409. 421. 422. Item Wolffs Beskrifning om Norge p. 153. ock uti K. Magn. Blindes Saga Cap. 9. & 13.

På St. Laurentii Dag, tå thet war ringt til Högmässan, kom Kattibur Wendernas Kong til Kongelle med 250 wendiske Snäcker, eller, som wi nu kalle, Caper-Fartyg, ock på hwart 24 Soldater ock 4 Hästar, en del lade i Land Öster up omkring Hisingen in til Kongellen en del lade in til Pålarne eller Bryggan, satte Hästarne i Land, redo öfwer Bras-ås ock kommo öfwer Staden. Men tå en i Staden blef thet warse, sprang han strax til Slotts-Kyrckan, hwaräst the mäste Borgare woro i Högmässan ock gaf them thet tilkänna, the mente, at thet war Kong Eric af Dannemarck. I tancka at få Fred med honom, sökte altså hwar til sitt Hus at bewäpna sig ock gofwo sig ther efter ned på Bryggan, hwaräst the fingo se, at thet war en Här af Österlandsfolck. För Bryggan flöto 9 Coffardie-Skepp, them lade Wenderna först til, Köpmännen wärjade sig manligen, så at Wenderne miste sitt Skepps-folck, som woro mer än på 150 Skepp, them the öfwerwunno: Tå the hade tagit Skeppen flydde Borgarena på Slottet med thet mäste ock bäste the hade ock kunde taga med sig. Hustrorne ock theras Döttrar foro up i Landet ock Wenderne gingo in i Staden, plundrade then ut ock drogo sen för Slottet. The Wenders Kong tilböd them Fred ock lofte them få fritt gå ned af Slottet med theras Wapn-kläder ock Pengar, men the wille intet: Ther på skiöte the på thessa Hedningar, kastade Stenar ock grus på them, så at thet föll mycket Folck på bägge Sidor: Tå thetta blef kunnogt up i Landet, kom Bod til Skiurthög (som nu kallas Skiurte) twärt öfwer Giöta-Älf, hwaräst war Gästebod ock mycket Folck samladt ock bland andra en starck frimodig Bonde Ölfwer, som språng strax up, satte sin Järn-Hatt på, tog sitt Skiöld ock en stor Yxe i handen ock sade: I gode Drängar, låter oss hielpa them, thet är nu bättre at dräpa Hedningarna ock rädda vårt Fädernesland af theras wäld, än at sitia här ock fylla sig med Öl; Men the rådde honom ther ifrån ock ingen wille följa honom: Men han sade: efter som ingen wil följa mig, så wil jag fara allena ock jag skal lägga en eller twå Hedningar ned, förr än jag faller, ther på lopp han in i Staden, en del af hans wänner lupo efter honom at se, huru thet wille aflöpa: Tå han kom in emot Slottet ock Hedningarne blefwo honom warse, kommo 8 bewäpnade Män mot honom, han lyfte Yxen hastigt up, ock skar Strupen af på then, som kom bak på honom och slog then ihäl, som stod fram för honom: han lyfte så Yxen 2dra gången up ock med 2 hugg dräpte 2 af them, the andra slog han til sido med Yxhammarn, men blef sielf tå illa blesserad ock sårad: The 4 Hedningar flydde ock han förföljde them, så at

2 af them kommo at stå i ett Moras, hwaräst Ölfwer dräpte them ock blef så sielf fastnader i hängedyet, tils hans Folck kommo ock hielpte honom up, förde så honom hem til Skiurte ock läkte honom: Thet säges, at ingen Bonde i hela Norge har giordt manligare Bedrifter, än han.

Sen thetta war alt skedt, kommo 2:ne Landshöfdingar med 600 Man at undsätia Staden ock Slottet; Men tå then ene såg Hedningarna wara så Manstarcka, blef han förfärad ock drog tillbaka igen med 400 Man, hwar efter han blef mycket föracktrad, så länge han lefde: Men then andra gaf sig emot Fienden med the 200 Man han hade, dock blef slagen med alt sitt Folck.

Ther på sökte Wenderne alt närmare ock närmare in til Slottet, hwaräst Kongen ock hans Skeppare stodo i Bakhåld. Thesse Wender hade en Skytt, som träffade en Man så ofta han skiöt til Fästningen, ty han stod betäckt emellan 2, som beskiärmade honom med theas Skiöld: Tå sade Seemund Huspryde til sin son Asmund, wi wele bägge skiuta på en gång, jag wil skiuta på then, som bär Skiölden, skiut tu på Skytten: Seemund skiöt til en af them, som hölt Skiölden ock Asmund skiöt emellan Skiöldena ock råkade Skytten just i Pannan, så at Pijlen stod ut igenom Nacken. Hwarpå en Trålkarl ibland Wenderna gick til Slotts-Porten ock stack en ihäl, som stod wakt, the af Slottet skuto på honom med Pijlar, men tå hwarcken Järn eller Stål bet på honom, fast han ingen Skiöld eller Pantzar hade på sig, skiöt en af Muren til honom med en Eeke-Pijl, som war härdad i Elden ock skarp i then ene ändan, then bet på honom, så at han stalp ned som en Hund: Tå Wenderne thet sågo, tiöto the ock lätte som Wargar, ock the Wenders Höfdingsade: Thetta Folcket är hårdt at handla med, ock om wi skiönt röfwade alt thet the hade, så måtte wi dock hafwa gifwet mycket til, at wi aldrig hade kommit här: Först wärde the sig med Gewär, ther efter slogo the oss med Sten ock nu slå the oss med kniplar, som Hundar, ock jag förmärcker intet, at Wapn ock Wärja fattas them.

Anstalt til thessa Eeke-Pilar at wärja sig med giorde Kong Sigur Jorsalafar, ty tå han hade bygt Bahu-Slott, befalte han ock ther efter, at hwarMans-Person på Landet, som war 9 år ock ther öfwer, skulle bära in på Slottet 5 Stenar ock 5 Eeke-Pälar, hwasse i ändarna, tå the ledο mangel på them, klöfwo the them mitt i tu.

Hedningarna fulfölde Belägringen ock skiftades wid at storma Slottet, ock efter Wendernes Kong lät tilbiuda them Fred, at the

mätte gå ut med full Mundering ock så mycket Gods the kunde bära, måste the, sen Seemund Huspryde war fallen, gifwa sig til Hedningarna; Men the stodo intet wid accord, ord ock afsked med them, utan dräpte the blesserade ock alla Barn, som the ej kunde föra med sig: Sedan röfwade the Slottet ock Slotts-Kyrckan, togo thet Helige Kors bort ock then skiöna Altar-Tafla, som Kong Sigur tijt förärt; ock tå the gingo utaf Kyrckan gaf Prästen Kongen ett förgylt ock af Silfwer beslagit Wapn, ock Kongens Syster en stor Guld-Ring, ther af märckte the at hon war en af the förnämste i Staden: Kongen, som stod hos Prästen sade: Thetta Hus är bygt med stor flit, men mig synes, at then GUD, som thet är bygt til äro, war wred på them, som Staden skulle förswara: Prästen med sitt Tal ther på bewekte så Kongens hierta, at han gaf honom igen både Kyrckan ock thet heliga Kors: Men tå han war ther ifrån kommen, brände the Hedniske Soldater then up, drogo så bort ock togo Folck ock Gods med sig så mycket the mäcktade bärga: Tå the nu kommo til Wenden med them, höllo the them under Träldom hela theras Lifstid, icke annorlunda än Turcken the Christna, dock blefwo någre få ransonerade ock utlöste: efter then tiden är Kongelle aldrig kommen til sin förra Mackt ock härlighet (i).

År 1158 tå Gregorius Dagsson war Kong Inges Landwärie Man eller Gouverneur öfwer Kongelle, kom Norrske Konungen Håkan Sigursson ifrån Gottland med mycket Folck in til Kongelle: Gregorius samlade 11 Skepp ock afslog Kong Håkans Folck som woro 3000 Män ock jagade them bort: Men sedan som Kong Håkan kom til Riket, satte han Gref Sigur af Röiwe til Länshöfdinge uti Kongelle (k).

Anno 1192 höll Kong Swere en Slacktning med Kong Magnus Erlingsson i Kongelle ock upbrände hans Skepp. Sedan, tå han Anno 1194 kom åter til Kongelle, fann han ther en Cardinal från Rom med Aflats-Bref, hwilcken Kong Swere wiste af Landet med sitt krämeri (l).

Anno 1206 war ett Muncke-Clöster i Kongelle, i hwilcket Jon Dronning blef begrafwen, som war Kong Inges Burssons Länshöf-

(i) Om alt thetta kan widlyftigt läsas/ dels i Sigurs Saga Cap. 27. & 37, dels i Wolffs Norv. illustrata pag. 165 &c.

(k) Sturl. p. 460. & 475.

(l) Konunga Sagur p. 436. Item Sturl. p. 524.

dinge öfwer Wijkorna (m).

Anno 1217 ock 1224 har Kong Håkan Håkansson residerat uti Kongelle ock låtit göra en Skantz i Ranille-Holmen, som ligger wid Staden (n).

Anno 1257 seglade then unga Kong Håkan med sin Flotta til Kongelle ock blef sielf på Slottet, som stod på Holmen wid Kongelle ock satt ther för the Danskas Infall, drog sedan up til Liodhus eller Löse, thet Præses Cederbourg kallar Lödese thet gamla ock nya (o) for så ther ifrån up til Låne, men tå han kom igen til Kongelle ock lät sig sätia öfwer Åen på Hulöen, blef han ther siuk ock dödde (p).

Anno 1304 blef Kongelle Stad ock Slott pantsatt ock til Förläning lämnadt åt Kong Börges Bröder i Swerge Hertigarne Eric ock Waldemar, hwilcka sedan rebellerade emot Kong Håkan Magnusson, som blef therföre twungen at belägra Kongelle Stad ock Slott (q) hwilcket bör skiljas från thet Slott, som Kong Sigur Jorsalafar lät upbygga wid Castell-Ladugården 300 år före thetta; ty tå thet af Wenderna blef förstördt, lades thetta an på then Holmen ther thet nu står af Kongen i Dannemarck, som förbemält är.

Efter så många otaliga feigder, plågor ock olyckor, som timat thenna fordom största, förnämsta ock rikaste Staden i hela Norge alla Tider, särdeles 1645 den 13 Aug. tå han af våra Swänska blef med glödande Kulor från Lägret på Hisingen til största delen afbränd, in til sidsta Krigets Slut 1720, är han nu sig intet lik, hälst sen Staden i Kong Carl Gustavs tid 1658 miste sina Privilegier, Borgerskapet blef befalt flytta til Giöteborg, Mastrand ock Uddewalda (r) ock inga andre skulle bo ther än Krögare ock Handtwärcks Män til Fästningens tjenst, dock är then nu äntå wackert tiltagen, hawandes både Magistrat ock ansenligt Borgerskap, som upbyggt en wacker Kors-Kyrcka af Trä med Altare-Tafla, Predike-Stol ock Orgelwärck, underhållandes både Pastor ock Comminister samt en Schole-Mästare med Collega; Men sen som Giöteborg kom i flor ock Handelen i Kongelle tog af, är Borgerskapet i fattigt tilstånd mot andra, så at the förr ey hade kunnat underhålla sina Präster, om the ej genom Kongl. Benådning alt ifrån K. Carl den Xdes tid tils nu, fådt 70 Tunnor Crone-Spannemål, utom en liten Sockn på

(m) Igem p. 500. (n) Idem p.

648. (o) Giöteb. Beskrifning p. 4. & 5. (p) Sturl. p. 757. (q) Idem p. 813.

(r) Kongl. Maj:ts Resolution öfwer Giöteborgs desiderier af den 4 Junii 1658.

Landet Ytterby til hielp, dock äro thesse 70 Tunnor år 1739 blefne anslagne til Giöteborgs Gymnasium ock Scholæ-statens rundeligare underhåld, icke utan Pastoris loci stora skada ock afsaknad, hålst the få Borgare ther äro hafwa liten eller ingen Handel, utan lefwa af Åkerbruk ock sina många wackra Trägårdar, samt Krögerij ock Bakerij til Guarnizonen på Fästningen så wäl som til resande, utom något Fiskerij the kunna idka i bägge Älfwerne norre- ock Giöte. Hwilcket föranlätte Herr Mag. ock Kyrckoherden Tranchel på Riksdagen 1742, såsom Riksdags-Man bemälte Crone-Spannemål hos Hans Maj:t ock Riksens Ständer återsöka ock winna, hwilcket ock skedde 1743 på the många Kongl. försäkningar både för sig ock alla efterkommande få niuta. Eljest wet jag intet mer märckwärdigt här: dock wil ej förgäta at upteckna the Pastores ock Sockne-Präster, som öfwer 100de år tillbaka betient Kongelles Församling, them nu warande Kyrckoherde Hr. Mag. Tranchel på begäran dragit utur en gammal Kyrcke-Bok ock mig tilhanda sändt.

Then 1ste Sockne-Präst, som man kan minnas ock få kundskap om, har warit en wid namn Hr. Cortt under Påwedömmet.

Then 2dra Herr Lauritz ock så under thet Påwiska wäldet.

3die Hr. Staffan eller Stephanus, som uti Kongelle war then förste Evangeliske Präst, efter then Reformationen, som skedde i K. Christian den 3dies Tid. När han kom til kallet eller Pastoratet (som man nu säger) wet man intet, men han dödde 1560, tå thet gamla Swänska Kriget börjades, ock emedan Kriget påstod i 7 år ock hela Kongelle Stad blef afbränd, stod Pastoratet vacant eller ledigt utan Präst i några år ock blef af kringliggande Präster ibland betient.

Then 4de Pastor war Hr. Michel Basse Jönsson kallad till Pastoratet 1569, som lefde ther wid i 39 år ock dödde i Kongelle 1608 i Maji.

Then 5te wid Namn Holger Ovensson blef på Bartolomæi dag 1608 från Slotts-Präst på Båhus kallad i Hr. Michels ställe, ock efter KongElfs-Stad blef af the Swänska afbränd 1613, befalte Kong Christian den IV, at the skulle bygga Staden tätt under Slottet, dock utan för höge-Bro, ther ock Kyrckan bygdes, som står ännu på samma Platz: förbemälte Hr. Holger blef Probst 1626 ock dödde i KongElf den 5 Dec. 1632.

Then 6te hette Hr. Peder Söfrensson, hwilcken, tå han hade warit 6 år Capellan i Hiertum, blef han kallad til Pastor i KongElf, sin Födelse-Ort, år 1633 den 13 Jan. föreständes Församlingen alt til

der wara Präster i en Stad, i ty then yngsta Hr. Peter Tranchel är Rector Scholæ i Kongelf, liksom thet ännu rarare war at se ock förnimma 3 kötzliga Bröder wara på en tijd Biskopar, nemligen Doctor Eric Benzeliuss i Lindköping som blef Arcke-Biskop 1742 ock dödde 1743 Doct. Jacob i Giöteborg som nu succederat sin Sal. Bror, ock Doct. Hinric i Lund, hwilcka, såsom rätta fasta Pelare, GUD uppehålle til sin Kyrckos Förswar mot alla willo-andar i långa Tijden!

The Magistrats-Personer, som nu för tiden finnas, äro följande:

- 1) Borgmästarn Herr Gabriel Hofverberg, som ock är tillika Stadsens Notarius.
- 2) Rådmän äro Hr. Anders Seglorin.
Hr. Gunne Månsson.
Hr. Bengt Delander.
Hr. Rutger Biörck.

Under thenna Stads Församling ligger then så kallade Röbo-Sockn, häst thess egen Kyrckia blef förstörd, tå Landet blef Swänst i then feigden, liksom Båfwe-Kyrcka wid Uddewald.

3.

Om Ytterby Kyrcka.

Men innan jag går från Kongelfs-Stads Beskrifning, är nödigt at något förmåla om Ytterby Annex, (som förbemält är) hörer under Kongelf, til Sockne-Prästens understöd.

Thenna Annexe-Kyrcka, belägen i Faxe-Härad, som så kallades fordom under Danska Regeringen, utan twifwel af en stor hög i Karaby Sockn, men nu Söder-Härad, medelst thet, at thet ligger mäst i Söder i Bahus-Län på Inland, synes fådt sitt Namn af ytters-ta Byen, emedan thenna Kyrcka ligger ytterst utföre gamla Staden Kongelf norr åt, som fordom dags låg wid Castell-Ladugården, som nu ligger under Ytterby.

I gamla tider kallades hon S. Halfwors-Kyrcka, til hwars ära hon war inwgd, häst ock thess Beläte fins uthuggit i en Sten ock insatt i norre kanten af Kyrckan. Man wet wäl intet åretalet, när hon blifwit upbygd, dock menar man at hon är then äldsta Kyrcka i Bahus-Län, tå ingen Kyrcka mer war på thenna sidan Christiania, förutan thenna; ty efter gammal Saga, skal S. Halfwor ock hans Bror S.

1677, oaktadt han sökte sig ther ifrån, tå staden war af Fienden afbränd 1645, thet K. Carl Gustavs Högloflig i åminnelse Nådiga Bref för honom til Consistorium i Giöteborg nogsamt utwisar, hwilcket jag håller wärdigt här ord ifrån ord införa:

Carl Gustaff med Guds Nåde, Sweriges, Göthes ock Wendes Konung etc.

Wår ynnest ock nådiga benägenhet med GUD Alsmächtig. Efter som, Superintendent, Kyrckoherden i Kongelf, Hr. Peder Söfrensson råkat i någon olägenhet genom bemälte Stads ruinerande. Hwarföre är wår nådiga wilja ock Befalning, det I jämte thet förriga gjäldet, som han nu hafwer, accomodera honom med det första, som kan vacant blifwa, wetandes det ju bättre han kan bekomma, ju heller Wij thet se, på thet han må någorledes ställas klageslös. Datum wid Giötheborg på Skeppet Ammirante den 6 Junii 1658.

Carl Gustaff.

Then 7de Herr. Mag. Lars Westerman, hwilcken tilträdde året ther efter 1678, men lefde intet längre än til 1681.

Then 8de Herr Mag. Jacob Rattrey, kallad från Håfwet i Stockholm til Kongelf, theräst han med heder ock beröm war icke allenast Kyrckoherde i Staden ock på Landet, utan ock Slotts-Präst på Bahu alt ifrån 1682 til 1709 tå han, som ock på Prästemötet i Giöteborg præsiderat, i HErranom afsomnade. Ther på blef

Then 9de Salig Herr Anders Tranchelius utwald til Pastor, emedan han ther i många år warit Stads-Capellan ock mycket trälat så wäl som then nu warande Comministern Herr David Kreitlov: ock tå han i 25 år wäl förestådt Församlingen, i ty han lefde alt tils 1735, wardt hans k. Son så lyckelig Hr. Mag. Andreas Tranchelius ock blef året efter 1736 benådad med Fulmakt på Kongelfs Pastorat, sen han sielf præsiderat i Rostock then 20 Julii 1723 De commercico rei spiritualis cum re materiali, hafwandes sin egen Bror Hr. Jöns Tranchel, som nu är Slotts-Präst på Bahu, til sin Respondent, samt thessutan warit Adjunctus både hos sin Sal. Fader ock i Giöteborg wid Domkyrckan i någre år. Thet är rart at se 3ne Brö-

Olof, under resan til Norrige från Köpenhamn, giordt ett löfte, thet the wille bygga en Kyrcka, om han eller S. Halwor kunde ärhålla ett Konunga-Rike, ock efter S. Olof fick Norrige, så skal han ha bygt thenna Kyrckan, som är af Sten ock år 1699 blifwit förlängd ock mellan-Muren i Choret borttagen.

Hwarcken af Klockan, Altare-Taflan, Predike-Stolen, Graf-Stenar eller Epitaphier, har man här någon uplysning i Antiquiteten.

Icke eller är i thenna Socknen något Säterij ock Herregård mer än Marbärg/ som hörer til Herr Gen. Majoren ock Landshöfdingen i Wengersborg Axel Roos, then han nyligen sig tilhandlat af Sal. Gen. Major Rancks Arfwingar, hwilcken i sin tid lät anlägga ock upbygga then samma af en Bonde-Gård, then han sen kallade Marbärg, efter ett Bärg, strax wid Giöta Elf belägit.

Icke långt här ifrån in emot KongElf är för några år sen af Stad-sens Inwånare uprättadt ett Tegelbruk; Jämwäl fins strax under Bahu-Slott en nys upbyggd stor konstig Miöl-Qwarn, som går utan fall, med strömmande watnet allena, then Hr. Gen. Roos ock bekostat af egna Medel til Fästningens fördel ock nytta, som eljest måste fara öfwer Giöta-Elf til Särte på andra Sijdan i gamla Sverige, hwilcka Särte-Gårdar tymedelst ha warit här tils skattfria ock än äro, för thet the skola mala til Fästningens behof. Thesse Särte-ock Skågedals-Gårdar woro jämwäl lämnade i gamla dagar til Cronan Dannemarck ock Norrige för Bahu-Fästnings nödiga malning emot ett ansenligt wederlag af hela Lundby ock Tufwe Socknar på wästra Hisingen.
